

Överenhörna kyrka

Antikvarisk kontroll

**Ekensberg 1:1
Enhörna socken
Södertälje kommun
Södermanland**

Ulf Alström

Överenhörna kyrka

Antikvarisk kontroll

Ekensberg 1:1
Enhörna socken
Södertälje kommun
Södermanland

Ulf Alström

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2013

Omslagsfoto: Den legendariska Enhörningen på Enhörna församlingshems tak. (Foto och Photoshop U. Alström.)

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2012/02954.

ISBN: 978-91-7453-290-6

Tryck: Just Nu, Västerås 2013.

Innehåll

Sammanfattning.....	5
Inledning.....	6
Bakgrund	6
Syfte och målsättning	6
Undersökningsresultat.....	7
¹⁴ C dateringar	8
Referenser.....	11
Kart- och arkivmaterial.....	11
Internetbaserade källor.....	11
Otryckta källor.....	11
Litteratur.....	11
Tekniska och administrativa uppgifter	11

Figur 1. Undersökningsplatsens läge markerat med en ring. Utdrag ur Topografiska kartan. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

I samband med markarbeten i och intill Överenhörna kyrka har en antikvarisk arkeologisk kontroll genomförts. Kontrollen syftade till att skydda kyrkliga lämningar från att skadas. Vid golvarbetena inne i kyrkan kunde äldre golvlager konstateras. I schakten utanför kyrkan påträffades inga intakta gravar eller murrester. Två benfragment togs tillvara för ^{14}C -dateringar. Dateringarna tillförde dessvärre inte kyrkans äldre historia något nytt.

Inledning

På grund av markarbeten inne i och vid Överenhörna kyrka för ny kraftmatning och åskskydd har Stiftelsen Kulturmiljövård utfört en arkeologisk antikvarisk kontroll. Den antikvariska kontrollen beställdes av Enhörna församling. Projektsamordnare var Svensk Klimatstyrning AB.

Figur 2. Överenhörna kyrka från söder. (Foto U. Alström.)

Bakgrund

(Över)enhörna nämns första gången 1275 som *ecclesie huseby* och 1291 som *ecclesie in hosaby*. Namnet Husaby visar att en kungsgård legat på platsen. Cirka 1200 anlades en stenkyrka på kungsgårdens mark. 1362 nämns både Överenhörna och Ytterenhörna socknar (Alström 2008; Boëthius 1980; Hammarskiöld 2008; Ortnamnsarkivet).

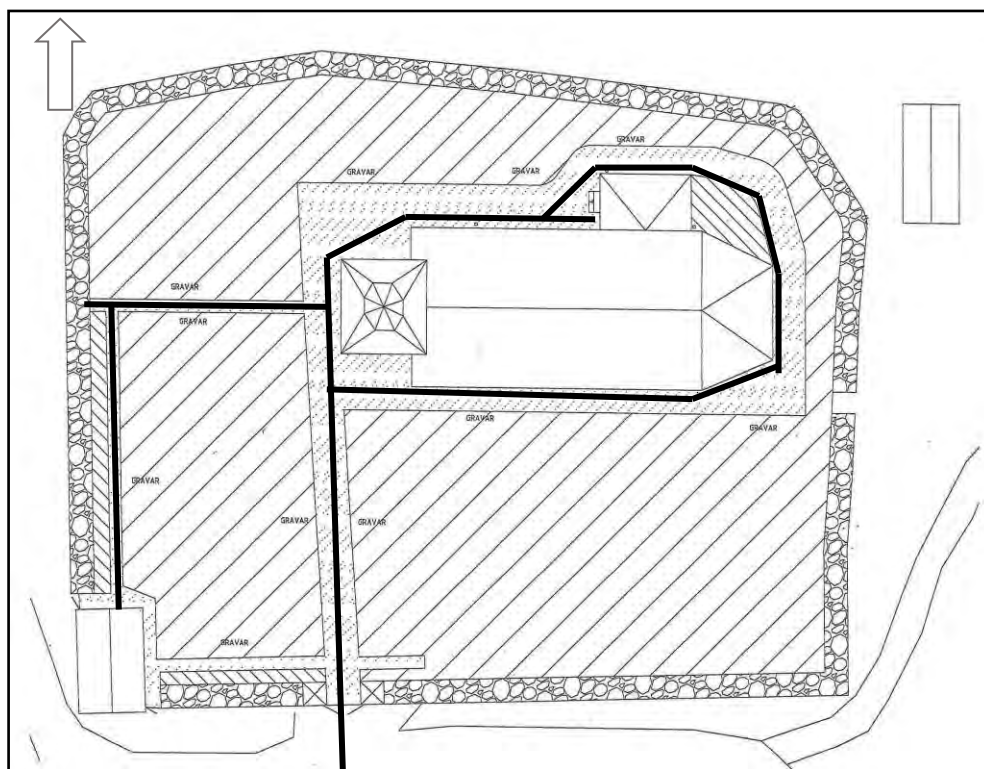
Platsen Husaby ingick i Uppsala öd som är namnet på kungens godscomplex. Husabyn har med stor sannolikhet haft visthus i syfte att underhålla kungen och hans följe vid besök. I Husabyn bodde kungens bryte eller gårdsfogde. Hans viktigaste uppgift var att sörja för gårdens skötsel. Men han hade också administrativa sysslor som att insamla böndernas naturaprestationer (Wijkander 1983).

Syfte och målsättning

Målsättningen med den arkeologiska antikvariska kontrollen var att skydda kyrkliga lämningar från att skadas. Om smärre anläggningar och kulturlager skulle påverkas av markarbetena var målsättningen att dessa dokumenterades och mättes in på en

schaktplan. Om möjligheter fanns skulle ben insamlas för datering genom en ^{14}C -analys.

Undersökningsresultat

Figur 3. Överenhörna kyrka. Svart grövre linje markerar schakten för el och vattenavledning som schaktningsövervakades. (Grundkarta Svensk Klimatstyrning.)

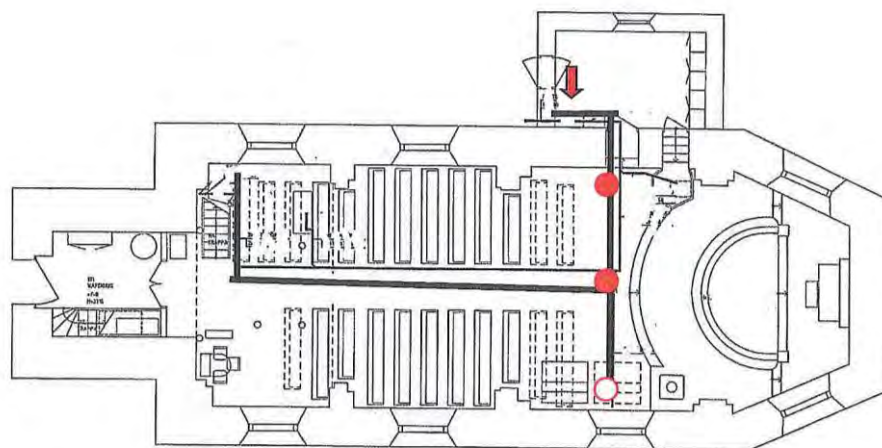
Schaktet invid kyrkan och på kyrkogården grävdes till 0,4 meters djup. Bredden var 0,3 meter. Invid kyrkan påträffades enstaka ben som låg i omrörda lager. Invid koret påträffades mycket sten som av allt att döma var rester efter den stora ombyggnaden 1782 till 1787. Då revs kyrkans sakristia, vapenhus och kor (Hammarskiöld 2008).

För övrigt påverkades inga kyrkliga lämningar på kyrkogården. Ett schakt grävdes även söder om kyrkogården där en parkering är anlagd. Här påträffades mängder med sten samt grus. Materialet var påfört i sen tid.

En del golvarbeten inne i kyrkan utfördes på grund av att nya kablar skulle installeras. Kabelschakten var smala, omkring 0,4 meter, varför endast generella iakttagelser kunde göras. I kyrkans mittgång samt vid ingången till sakristian fanns rester efter ett äldre trägolv under det nuvarande. Mellan dessa golv låg ett kalkbrukslager. På det undre golvet i mittgången påträffades ett hopknycklat brev vars text handlar om en kommande auktion (figur 6). Brevet skrevs den 10 maj 1884. Med stor sannolikhet daterar även brevet det kalkbrukslager som täckte det äldre trägolvet. 1884–1885 sker en omfattande omdaning rum i kyrkan där bl.a. ett tjockt putslager ströks på valv och väggar. Rester från det arbetet avspeglar sig i det lager som hamnade på kyrkans dåvarande trägolv.

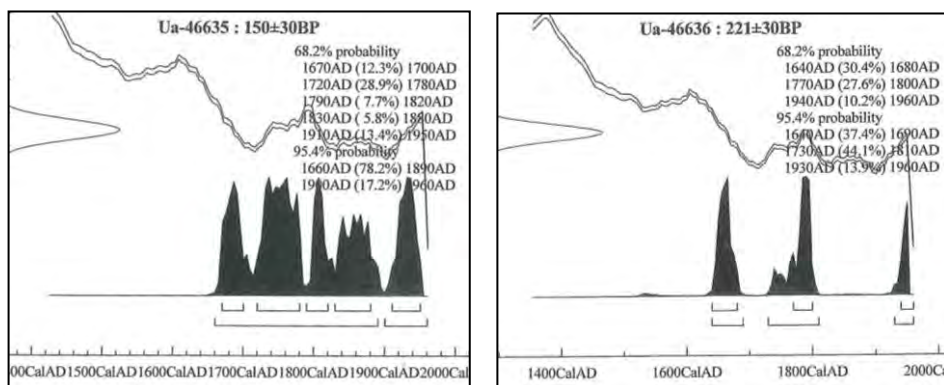
Intill södra långväggen påträffades på 0,7 m djup under nuvarande golvnivå, i en liten provgrop på cirka 0,2 m² som grävdes i kabelschaktet, ett tegellager som antyder att kyrkan en gång har haft ett tegelgolv. Iakttagelsen medger dock inga säkra slutsatser.

I sakristian påträffades dock säkra rester efter ett äldre stengolv under det nuvarande bjälklaget. Den frilagda ytan visade att stengolvet bestod av 0,6–0,8 meter stora flata stenar. Golvet var ojämt och påminde om 1700-talsgolvet i Ytterenhörnas sakristia. Det golvet daterades med hjälp av mynt till 1700-talet (Alström 2012). Det tycks alltså som om golvet kan ha lämnats kvar vid rivningen av sakristian 1783. Först år 1884–1885 byggdes en ny sakristia där den rivna sakristian stått (Hammariskiöld 2008).

Figur 4. Överenhörna med de invändiga schakten markerade med svart linje. Pilen i sakristian markerar platsen för det äldre stengolvet. Fyllda cirklar markerar platserna där äldre trägolv iattogs. Ofyllad cirkel markerar platsen där ett möjligt tegelgolv noterades. (Grundkarta Svensk Klimatstyrning.)

¹⁴C dateringar

Figur 5. Benmaterial för två ¹⁴C analyser togs tillvara inne i kyrkan. Resultaten visade på sentida dateringar (Possnert 2013) varför de inte tillförde någon ny information om kyrkans äldsta skede.

Two bone fragments from a human were submitted for dating. The purpose of the dating was to strengthen the knowledge one has about the church's oldest building sequence. The datings gave no relevant answers about the church's age. The bones that were taken should have come from the suspected floor layers since a grave in a church according to the church law must be 3 alnars deep (Church law chapter 18 § 8). In a later addition to the same chapter there is also the instruction that burials in the church were prohibited in 1815. But already in 1786 the king Gustav III opened the way for the prohibition when he overruled the decision that bodies should be buried in clothes that emitted harmful vapors (Hammarskiöld m.fl. 2003). The information has a certain significance for the ^{14}C -curve since one can probably exclude the youngest datings. Both samples therefore give a likely dating of the graves to the 1600s or 1700s.

Ungjörvö

I anseende till afslutning med jordbruk, kommer
genom öppen och frivillig auktion, att förläsa i Väststa
hos Hjemmansägaren F. A. Gustafsson Tisdagen den 20
Maj med början k. l. 12, kommer till den medföljande
att försäljas väl behölleri lösegendom, bestående af en
del Husegerädsaker, (Två och Akerbrudsredskap, Järfon
Wagnar, 1 fjäderkärra, Kjalhar, fläda, plogar, karpvar, 1
1 Wälbehöllt tryckverk och vämskapin, 1 desimalväg
med vichter, Focatur, 1 par unga dragocar, 1 rastjar, 1 mindre
tjur, 3 kor 2 vär kalftunga, 2 flöre gringar 1 mindre gringar båda
med 2 lära 3 grisar, 1 mindre pent sidon, spannmåls larar och
mycket mera som vid ^{den} tillfället förekomma kan.
Kända och fjärra köpare få anstånd med betalningen till
den 1 Oktober detta år, men mindre kända eller fjärra
betala vid auktion ^{den} för ställe antaglig sörgeri, Tjenare
skall vara försedde i sin hushålls spritliga sörgeri.

Väststa den 10 Maj 1887.
F. A. Gustafsson

Wördsamt verkdes en uppsäsat bär af
Söndagarna den 11 och 18 Maj.

Figur 6. Brevet som påträffades under kyrkans golv berättar om en auktion som hölls den 20 maj 1887.

Referenser

Kart- och arkivmaterial

Topografiska kartan Stockholm 10I NV. Skala 1:50 000.

Internetbaserade källor

www.sofi.se/ortnamnsregistret

Otryckta källor

Hammarskiöld, R., 2008. Byggnadshistorik och karaktärisering. Enhörna församling.

Possnert, G. 2013. Resultat av ¹⁴C datering av obrända ben från Överenhörna kyrka, Enhörna, Södertälje, Södermanland. Tandemlaboratoriet, Uppsala universitet.

Litteratur

Alström, U., 2008. Ytterenhörna kyrka. Antikvarisk kontroll. Kulturmiljövård Mälardalen Rapport2008:56. Västerås.

Boëthius, U., 1980. Vägvisare till kyrkorna i Stockholms län Utg. av Länsstyrelsen i Stockholms län. Stockholm.

Hammarskiöld, H., Theorell, A., Wästberg, P., 2003. Minnets stigar. En resa bland svenska kyrkogårdar. Värnamo.

Sveriges Kyrkolag af år 1686; med sedemera skedda förändringar och tillägg.

Wijkander K., 1983. Kungshögar och sockenbildning. Sörmländska Handlingar 39. Södermanlands museum. Nyköping.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>KM dnr:</i>	KM 13008
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	Saknas för den antikvariska arkeologiska kontrollen
<i>Undersökningsperiod:</i>	26 mars, 3, 4, 11 juni 2013
<i>Exploateringsyta:</i>	Cirka 130 löpmeter schakt
<i>Personal:</i>	Ulf Alström, Jonas Ros
<i>Belägenhet:</i>	Ekensberg 1:1, Överenhörna kyrka, Enhörna socken Södertälje kommun, Stockholms län, Södermanland
<i>Topografisk karta:</i>	Stockholm 10I NV
<i>Koordinatsystem:</i>	RT90
<i>Koordinater:</i>	X 6576597, Y 1591035
<i>Inmättningsmetod:</i>	Manuell
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Samtligt dokumentationsmaterial finns medtaget i rapporten
<i>Fynd:</i>	Brevet förvaras hos församlingen.

